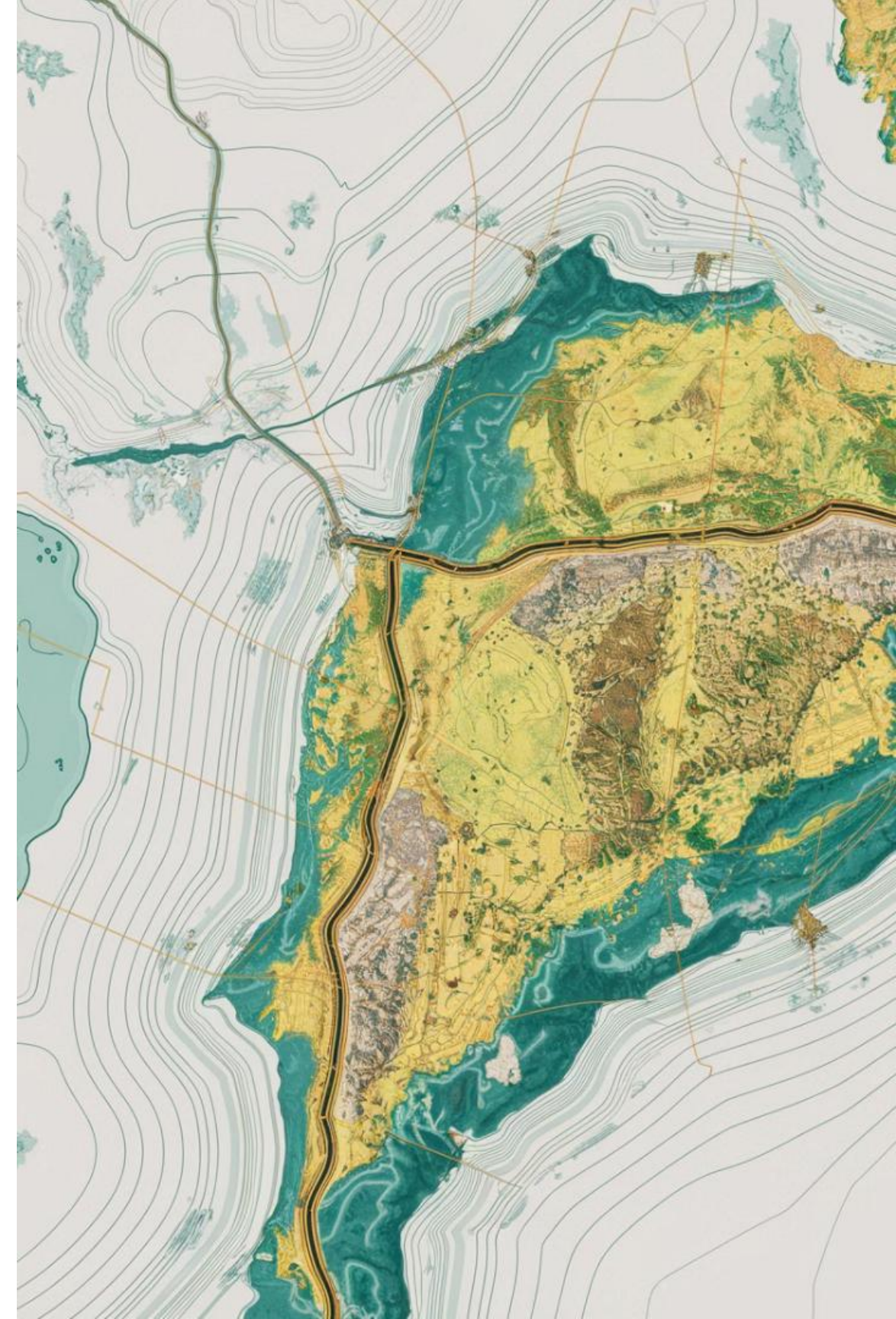

Методи визначення площі контурів запасів корисних копалин

Методи визначення площі контурів запасів корисних копалин – це сукупність спеціалізованих підходів для розрахунку просторових параметрів родовищ. Вони включають: графічний метод (нанесення на міліметровий папір), аналітичний метод (використання координат точок контуру), планіметричний метод (вимірювання механічним планіметром), цифровий ГІС-метод (опрацювання даних у спеціалізованому програмному забезпеченні), фотограмметричний метод (використання аерофотознімків), лазерне сканування та дрон-знімання (створення точних 3D-моделей), а також геостатистичний метод (стохастичне моделювання просторових змінних). Вибір методу залежить від необхідної точності, доступного обладнання, масштабу родовища та економічних міркувань.

Графічний метод

1 Суть методу

Визначення площі шляхом нанесення контурів запасів на міліметровий папір у відповідному масштабі. Контур розбивається на прості геометричні фігури (трикутники, трапеції, прямокутники) з подальшим підрахунком кількості квадратів міліметрового паперу.

2 Застосування

Використовується для попередньої оцінки запасів родовищ корисних копалин. Застосовується під час аналізу топографічних карт масштабу 1:1000-1:10000 та геологічних схем. Ефективний для родовищ з відносно простою формою контурів.

3 Переваги

Простий у використанні без спеціалізованих знань. Не потребує спеціального обладнання крім креслярських інструментів (транспортир, лінійка, планшет). Швидкий для отримання попередніх результатів у польових умовах.

4 Недоліки

Точність обмежена до 2-5% залежно від складності контуру. Суттєво залежить від масштабу карти та товщини ліній контуру. Трудомісткий при великих площах і багат шарових родовищах. Високий рівень суб'єктивної похибки оператора.

Практичне застосування графічного методу

Підготовка топографічної основи

Геолог використовує топографічну карту масштабу 1:1000-1:10000 з нанесеними геологічними контурами родовища та чітко позначеними границями балансових і забалансових запасів корисних копалин.

Триангуляція контуру

Контур розбивається на прості геометричні фігури (переважно трикутники, трапеції та прямокутники) з урахуванням мінімізації похибки апроксимації складної форми родовища.

Виконання вимірювань

За допомогою лінійки або транспортира вимірюються основи, висоти та діагоналі кожної фігури з точністю до 0,5 мм. Для підвищення точності застосовується міліметровий папір для підрахунку кількості квадратів.

Математичні розрахунки

Розраховується площа кожної фігури за відповідними формулами ($S = \frac{1}{2}ah$ для трикутників, $S = \frac{1}{2}(a+c)h$ для трапецій), результати сумуються та переводяться з масштабу карти в реальні площі (m^2 або га) з урахуванням коефіцієнта масштабування.

Аналітичний метод

Суть методу

Обчислення площі контуру за координатами вершин многокутника, що описує контур родовища. Використовується формула Гаусса (або формула шнурового множення): $S = \frac{1}{2} |\sum (x_i(y_{i+1} - y_{i-1}))|$, де x_i, y_i — координати i -ї вершини многокутника в прямокутній системі координат.

Переваги

Висока точність до 0,1-0,5% при коректному визначенні координат. Повна автоматизація розрахунків у спеціалізованому ПЗ. Можливість інтеграції з ГІС-системами та базами даних геологорозвідувальних робіт. Відсутність систематичних похибок, які характерні для графічного методу.

Застосування

Широко застосовується в маркшейдерії, геологічному картуванні, проектуванні гірничих виробок та бурових свердловин. Особливо ефективний при складних формах родовищ, коли необхідне точне визначення площі для підрахунку запасів категорій А, В і С1.

Недоліки

Вимагає точного визначення координат кожної вершини контуру (похибка не більше $\pm 0,5$ мм у масштабі плану). Трудомісткий при ручних обчисленнях для контурів з великою кількістю вершин (>10). Необхідність спеціальної підготовки персоналу та використання координатографів або дигітайзерів для введення даних.

Математичні формули аналітичного методу

Метод Гауса

Базується на формулі: $S = 1/2 |\sum(x_1y_2 - x_2y_1 + x_2y_3 - x_3y_2 + \dots + x_ny_1 - x_1y_n)|$, де (x_i, y_i) — координати вершин. Забезпечує точність до 0,2% при підрахунку запасів категорій А і В. Використовується для складних геометричних форм родовищ кольорових металів.

У сучасній практиці метод Гауса використовується при геоінформаційному моделюванні родовищ золота, міді, нікелю та інших кольорових металів. Зокрема, на родовищах Криворіжського залізорудного басейну цей метод дозволив уточнити запаси на 3-5% порівняно з графічними методами оцінки.

Метод трикутників

Розрахунок за формулою: $S = \sum(1/2 \cdot |x_1(y_2 - y_3) + x_2(y_3 - y_1) + x_3(y_1 - y_2)|)$. Оптимальний для родовищ неправильної форми з розломами. Застосовується при блоковому підрахунку запасів з точністю до 0,3% для категорії С1. Потребує мінімум 3 свердловини для формування трикутника.

На практиці метод трикутників часто комбінують з геостатистичним аналізом для родовищ рідкісних металів та діамантів. При розробці Мужіївського золото-поліметалічного родовища (Закарпаття) застосування методу трикутників дозволило виділити додаткові рудні тіла, що збільшило загальні запаси на 12%. Сучасні програмні комплекси (Micromine, Surpac) автоматизують процес тріангуляції, що значно скорочує час на обчислення.

Метод трапецій

Використовує формулу: $S = \sum(h_i \cdot (a_1 + a_2)/2)$, де h_i — висота, a_1, a_2 — основи трапеції. Ефективний для пластових родовищ з витриманою потужністю. Застосовується для підрахунку запасів вугілля та залізних руд з точністю 0,1-0,4%. Інтегрується з даними геологічного опробування.

У сучасних умовах метод трапецій широко використовується при підрахунку запасів горизонтальних та пологозалягаючих родовищ нафти, газу, бурого вугілля. При розробці Львівсько-Волинського вугільного басейну метод трапецій дозволив оптимізувати розміщення видобувних штреків завдяки точному визначенню границь продуктивних ділянок. Метод також ефективний для оперативного підрахунку залишкових запасів у процесі експлуатації родовища, коли необхідно швидко оцінити залишковий потенціал гірничих блоків.

Планіметричний метод

Суть методу

Визначення площі шляхом обведення контуру запасів механічним або електронним планіметром. Прилад фіксує переміщення вимірювального колеса та перетворює дані у площу з урахуванням масштабу карти (1:1000, 1:2000 та ін.).

Застосування

Широко використовується при роботі з геологічними картами родовищ вугілля та руд Донбасу та Кривбасу. Ефективний для польових вимірювань при експлуатаційній розвідці та для оперативного підрахунку запасів на діючих гірничих підприємствах.

Недоліки

Похибка зростає до 1-2% при роботі з деформованими картами. Вимагає повторних вимірювань для контролю (не менше 3 разів). Низька ефективність для дуже великих родовищ з площею понад 10 км² через накопичення похибки.

Переваги

Досягає точності 0,2-0,5% при кваліфікованій роботі з планіметром. Не потребує комп'ютерної обробки даних. Економічно ефективний для середніх за розміром родовищ із складною конфігурацією контурів.

Робота з планіметром

1

Підготовка інструмента

Закріплення геологічної карти на гладкій дерев'яній поверхні за допомогою кнопок. Калібрування полярного планіметра за еталонною площею (зазвичай 100 см²) та встановлення постійного коефіцієнта приладу.

2

Встановлення нульової точки

Розташування полюса планіметра за межами вимірюваного контуру на відстані 10-15 см. Встановлення вимірювального наконечника в початкову точку та запис початкових показників лічильника (зазвичай з точністю до 0,001 одиниці виміру).

3

Техніка обведення контуру

Рівномірне обведення контуру родовища зі швидкістю 2-3 см/сек, дотримуючись лінії з точністю $\pm 0,2$ мм. Обов'язкове повернення в початкову точку з похибкою не більше 0,5 мм для замикання контуру.

4

Розрахунок площі

Фіксація різниці між кінцевими та початковими показниками лічильника. Множення отриманого значення на коефіцієнт приладу та квадрат масштабу карти (для карт 1:2000 - коефіцієнт 4, для 1:5000 - коефіцієнт 25). Проведення контрольних вимірювань тричі з розрахунком середнього значення.

Цифровий (ГІС) метод

Цифровий метод став основним у сучасних гірничо-геологічних проєктах завдяки високій точності та швидкості обробки даних. ГІС дозволяє не лише визначати площі контурів родовищ, але й створювати тривимірні моделі для підрахунку запасів корисних копалин об'ємним методом. Точність методу становить $\pm 0,5-1\%$ за умови коректного введення вихідних даних. Інтеграція з GPS/GNSS системами дозволяє оновлювати дані в режимі реального часу, що особливо важливо для активних гірничих робіт.

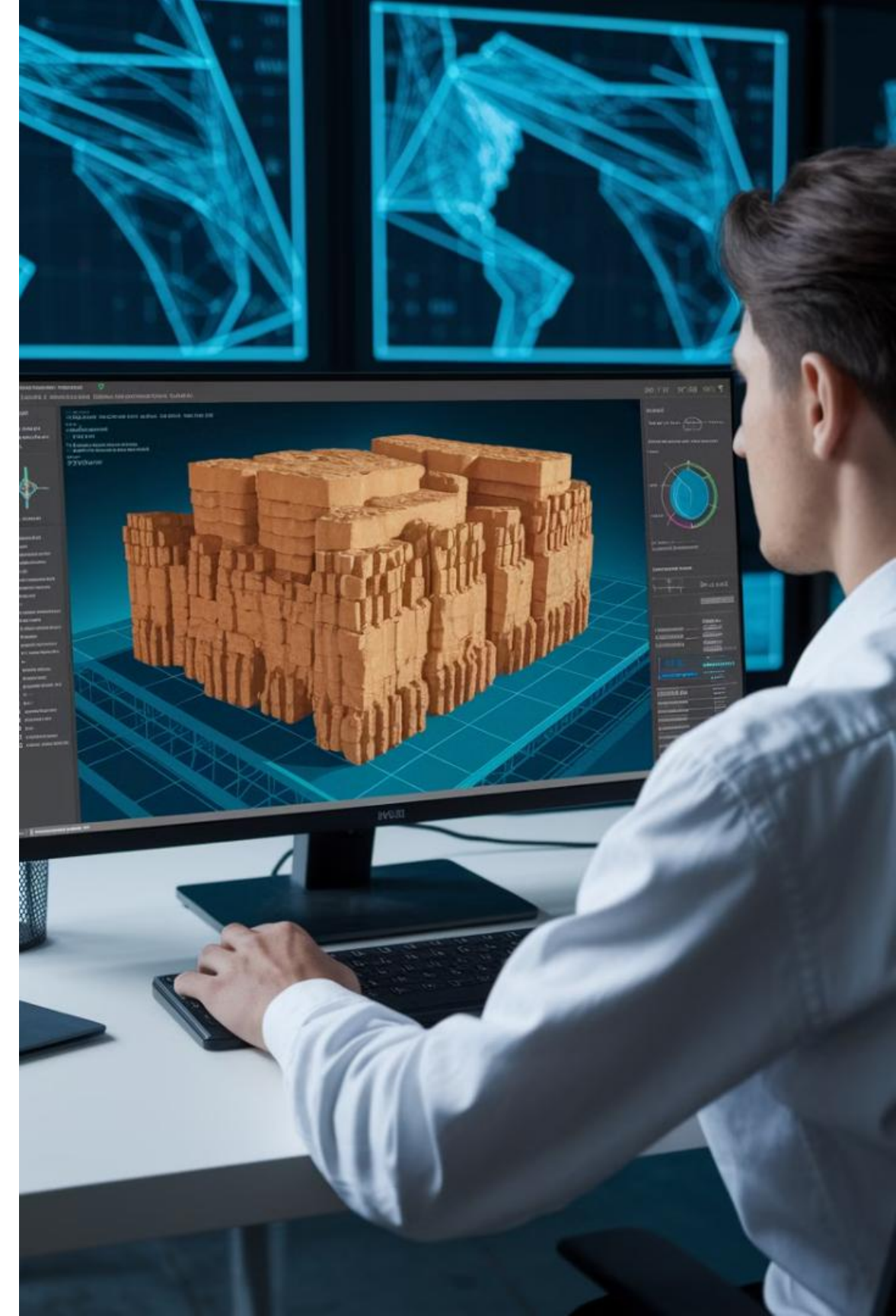
Переваги та недоліки ГІС-методу

Переваги

- Висока точність розрахунків (похибка $\pm 0,5-1\%$ при коректному введенні даних)
- Швидка обробка великих масивів даних (до 100 000 точок за кілька хвилин)
- Повна автоматизація процесу від збору даних до звітності
- Легкість оновлення та коригування даних у режимі реального часу через GPS/GNSS
- Можливість 3D-візуалізації родовищ з урахуванням геологічних пластів
- Інтеграція з іншими даними (геофізичними, гідрологічними, геохімічними)

Недоліки

- Потреба у спеціальному програмному забезпеченні (ArcGIS, QGIS, Surfer, Micromine)
- Необхідність спеціалістів з досвідом роботи 2-3 роки у геоінформаційних системах
- Значні обчислювальні ресурси для родовищ площею понад 200 га
- Висока вартість ліцензійного ПЗ (від 2000\$ до 10000\$ на робоче місце)
- Залежність від якості вхідних даних та геодезичної прив'язки
- Складність інтерпретації геологічних аномалій в автоматичному режимі

Популярне ГІС-програмне забезпечення

Сучасні ГІС-програми є незамінними для визначення площі контурів запасів корисних копалин:

- **ArcGIS (ESRI)** – найпоширеніша платформа з повним набором інструментів для 3D-моделювання родовищ, обчислення запасів та створення високоточних карт (точність до 0,5%).
- **QGIS** – безкоштовна альтернатива з відкритим кодом, що підтримує всі основні геостатистичні методи та роботу з растровими даними.
- **Surfer (Golden Software)** – спеціалізоване ПЗ для створення контурних карт та обчислення об'ємів з високою точністю (похибка <1%).
- **Micromine** – професійне рішення для гірничодобувної галузі з інтегрованими інструментами геологічного моделювання та оцінки запасів.
- **AutoCAD Map 3D** – поєднує функціонал САПР та ГІС для проектування гірничих робіт та точного визначення контурів.

Вибір ПЗ залежить від масштабу родовища, необхідної точності (від 0,5% до 2%) та доступного бюджету (від безкоштовного QGIS до ArcGIS вартістю \$10,000).

Фотограмметричний метод

1

Збір даних

Аерофотознімання території родовища з використанням БПЛА (дронів) з роздільною здатністю до 2 см/піксель або отримання супутникових знімків з роздільною здатністю 30-50 см/піксель (WorldView, GeoEye). Для невеликих родовищ (до 5 км²) оптимальна висота польоту дрона – 80-120 м.

2

Обробка знімків

Геометрична корекція та ортотрансформація знімків у спеціалізованому ПЗ (Agisoft Metashape, Pix4D) з прив'язкою до координатної системи UTM або локальної системи. Точність прив'язки з використанням наземних контрольних точок – до ±5 см. Створення цифрової моделі місцевості (DEM) з вертикальною точністю до 10 см.

3

Визначення контурів

Автоматичне виділення контурів запасів на основі спектральних характеристик (NDVI, NDMI) та візуальних ознак з використанням алгоритмів машинного навчання або ручна векторизація. Можливість розпізнавання мінеральних відкладень з точністю 85-95% завдяки мультиспектральним камерам.

4

Розрахунок площі

Обчислення площі виділених контурів у ГІС-системах з урахуванням рельєфу місцевості та кута нахилу поверхні (3D-площа). Точність визначення площі – 0,8-1,5% для ділянок площею до 100 га. Експорт результатів у формати SHP, DXF для подальшого використання в ArcGIS або QGIS.

Застосування фотограмметричного методу

Дослідження відкритих родовищ

Метод забезпечує точність визначення площі до 0,8-1,5% для кар'єрів площею до 100 га. Ефективний для твердих корисних копалин з чіткими візуальними контурами. Дозволяє створювати 3D-моделі кар'єру з роздільною здатністю до 5 см/піксель.

Моніторинг змін території

Регулярна зйомка (щоквартальна або щомісячна) дозволяє відстежувати виробку запасів з точністю до 5-7%. Використання мультиспектральних камер підвищує точність розпізнавання контурів до 85-95%. Розрахунок об'ємів вийнятої маси здійснюється з похибкою менше 3%.

Оцінка важкодоступних ділянок

Використання БПЛА з тривалістю польоту до 45 хвилин забезпечує зйомку ділянок площею до 300 га за один політ. Можливість роботи на крутосхилах (до 70°) та в умовах підвищеної небезпеки. Вертикальна точність створеної DEM – до 10 см з прив'язкою до системи UTM.

Екологічний моніторинг

Аналіз спектральних індексів (NDVI, NDMI) для оцінки стану рослинності у санітарно-захисній зоні. Виявлення ерозійних процесів, забруднень водойм та відхилень від проекту рекультивації з використанням часових серій знімків. Точність виявлення порушених земель – до 95%.

Переваги та недоліки фотограмметричного методу

Переваги

- Можливість оцінки великих територій
- Відсутність потреби в контакті з поверхнею
- Швидке отримання результатів
- Можливість архівування даних

Недоліки

- Залежність від погодних умов
- Точність залежить від якості знімків
- Потреба в спеціальному ПЗ для обробки
- Обмеження для підземних родовищ

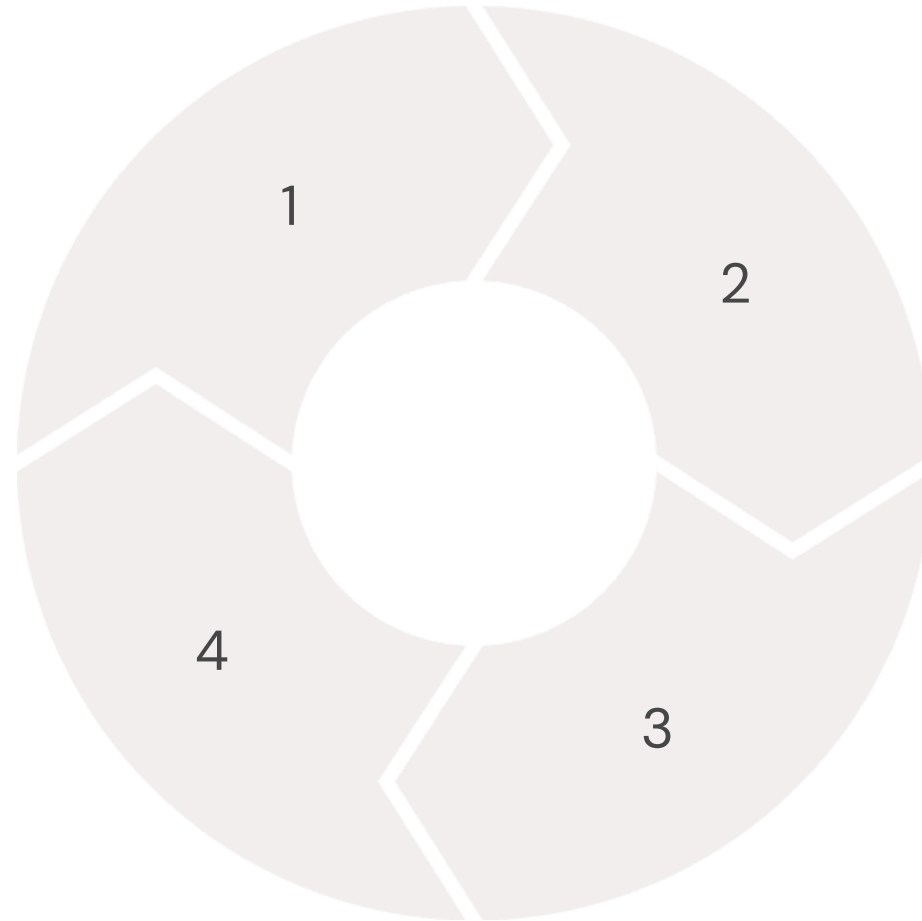
Лазерне сканування та дрон-знімання

Збір даних

Використання БПЛА з LiDAR-сенсорами (точність ± 3 см) та мультиспектральними камерами з роздільною здатністю до 2 см/піксель

Моніторинг

Регулярне оновлення даних з періодичністю 2-4 тижні для відстеження динаміки видобутку та змін контурів

Обробка даних

Створення хмари точок (до 500 точок/м²) та 3D-моделей місцевості з використанням програмного забезпечення Pix4D та Agisoft Metashape

Аналіз

Визначення контурів запасів з точністю до 5 см та обчислення об'ємів методом порівняння різночасових DEM-моделей

Лазерне сканування та дрон-знімання дозволяють створювати високоточні тривимірні моделі родовищ з вертикальною точністю до 2-5 см та горизонтальною точністю до 3-7 см. Метод ефективний для відкритих гірничих робіт, кар'єрів та відвалів площею від 1 до 500 га, забезпечуючи визначення площі контурів запасів з похибкою менше 1%.

Області застосування лазерного сканування

Кар'єрні роботи

Визначення об'ємів видобутку з точністю до 0,5% для кар'єрів площею 10-500 га за допомогою наземних лазерних сканерів (точність ± 2 см) та БПЛА з LiDAR-сенсорами, що здатні сканувати до 500 точок/м².

Контроль запасів

Щотижневий моніторинг складів сировини об'ємом 5-100 тис. м³ з використанням мультикоптерів, обладнаних RTK-системами позиціонування (точність ± 3 см) та спеціалізованого ПЗ Pix4D для аналізу даних.

Моделювання рельєфу

Створення цифрових моделей місцевості з роздільною здатністю до 2 см/піксель для проєктування гірничих робіт, розрахунку оптимальних маршрутів транспортування та прогнозування стійкості бортів кар'єрів з вертикальною точністю до 5 см.

Переваги та недоліки лазерного сканування

1

Висока точність

Точність вимірювань до ± 2 см при використанні наземних лазерних сканерів та до ± 5 см при зніманні з БПЛА

2

3D-моделювання

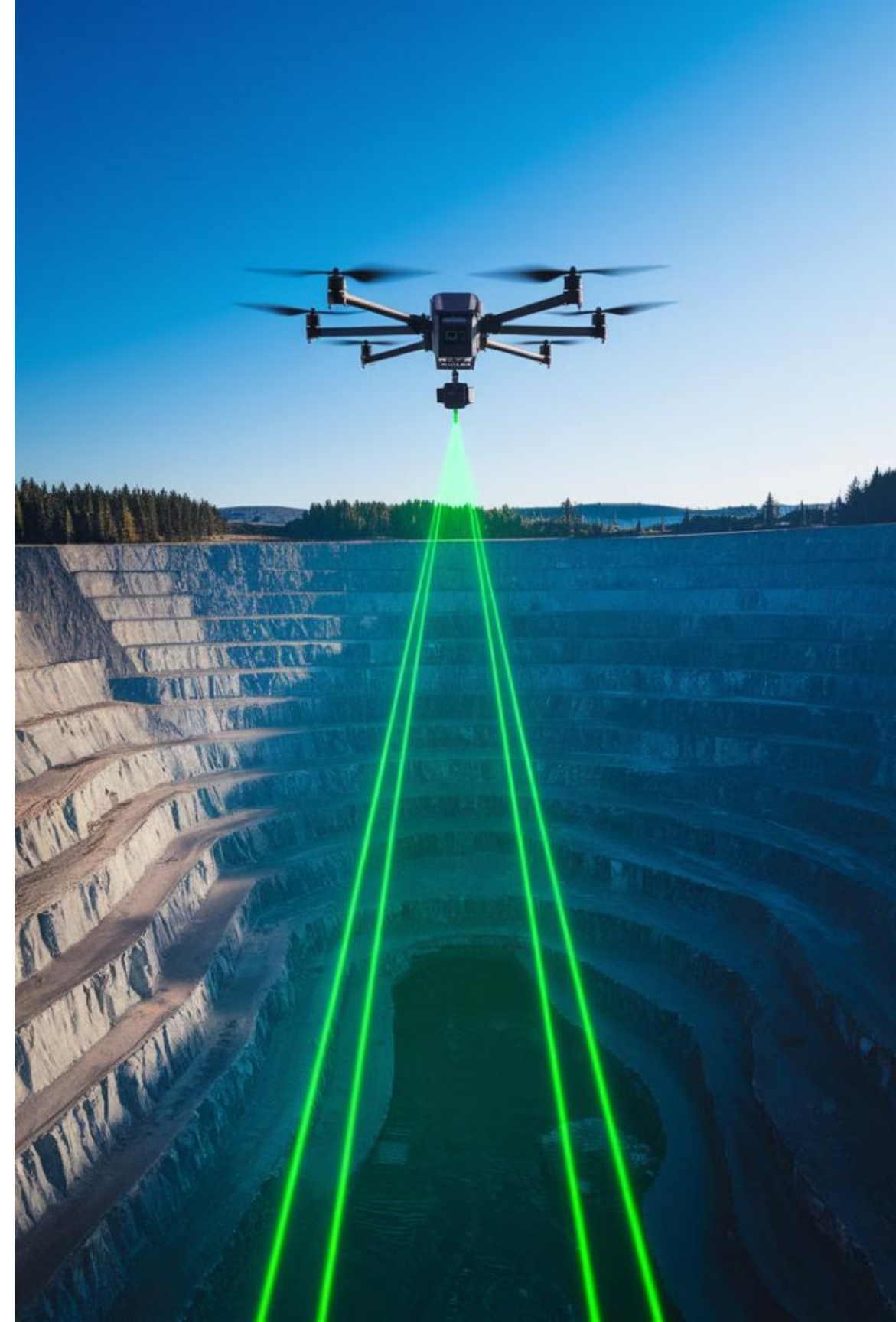
Створення цифрових моделей родовищ з роздільною здатністю до 2 см/піксель для оптимізації гірничих робіт

3

Швидкість

Сканування до 500 точок/м² на площі 10-500 га з можливістю обробки даних протягом доби

Незважаючи на численні переваги, метод має суттєві недоліки: висока вартість обладнання (від 30 000 до 150 000 євро за комплект), потреба у кваліфікованих спеціалістах зі знанням спеціалізованого ПЗ (Pix4D, Agisoft Metashape), та залежність від метеорологічних умов (неможливість проведення робіт при опадах, сильному вітрі понад 12 м/с та недостатньому освітленні).

Геостатистичний метод

1

Інтерполяція

Математичне моделювання розподілу корисних копалин на основі просторової кореляції даних опробування свердловин

2

Крігінг

Оптимальний алгоритм інтерполяції з мінімальною дисперсією оцінки, розроблений південноафриканським інженером Д. Крігом

3

Варіограми

Графічне відображення просторової залежності між значеннями вмісту корисного компонента в пробах на різних відстанях

Геостатистичний метод застосовується для оцінки запасів родовищ зі складною геологічною будовою. Він базується на теорії регіоналізованих змінних, що дозволяє визначати запаси з точністю до 85-95% при використанні програмних комплексів Surpac, Micromine та Datamine. Метод особливо ефективний для родовищ з нерівномірним розподілом корисних компонентів, дозволяючи створювати блочні моделі з детальністю до 1-5 м.

Процес геостатистичного аналізу

1

Збір та підготовка даних

Систематизація координат свердловин, результатів опробування, геологічних журналів та аналізів вмісту корисних компонентів з точністю до 95% достовірності.

2

Побудова та аналіз варіограм

Математичне моделювання просторової залежності між значеннями вмісту корисного компонента на різних відстанях для визначення радіусу впливу проб та анізотропії родовища.

3

Застосування методу крігінгу

Оптимальна інтерполяція з мінімальною дисперсією оцінки за алгоритмом Д. Кріга з використанням програмних комплексів Surpac, Micromine або Datamine для створення неперервної поверхні розподілу вмісту.

4

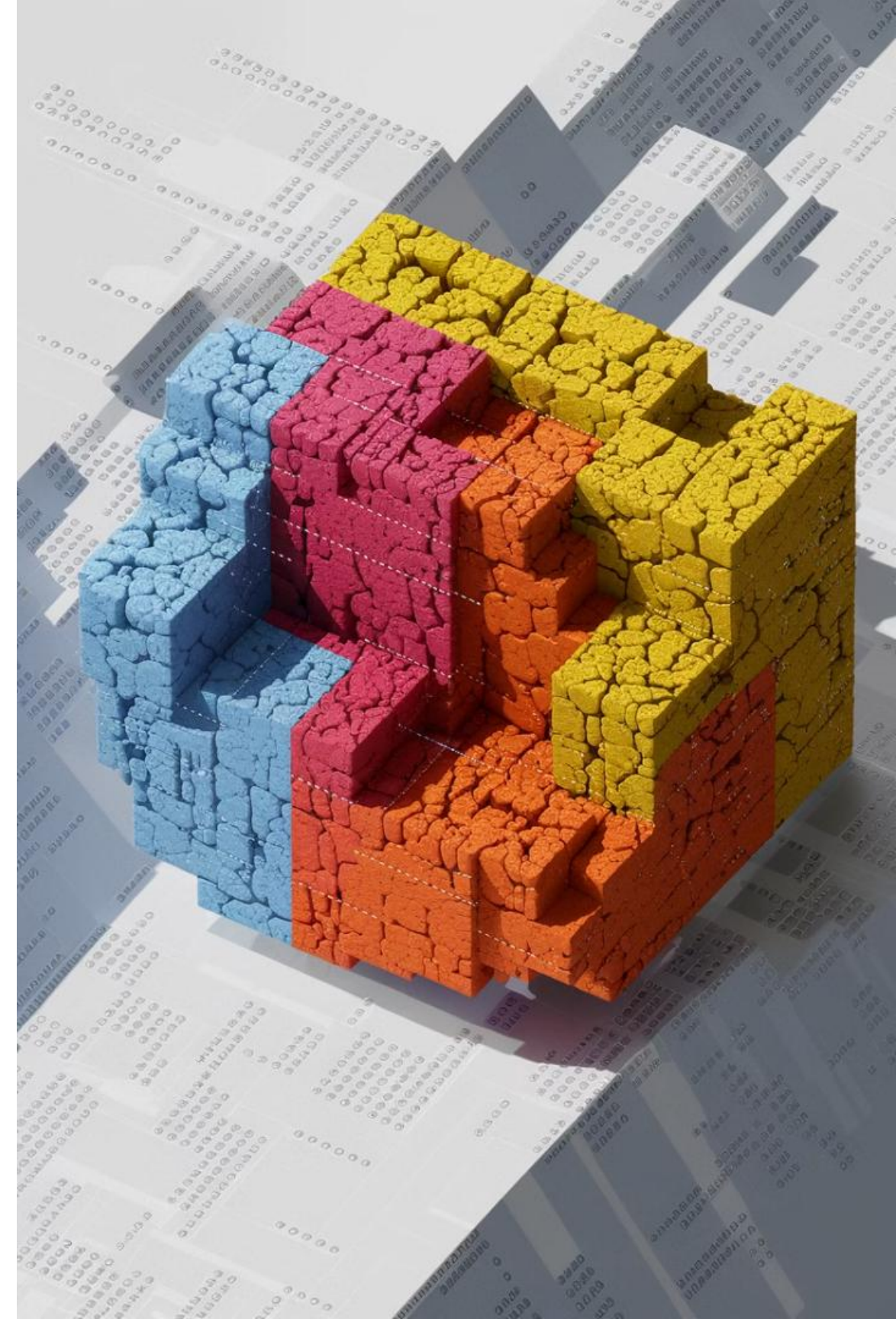
Блочне моделювання та оцінка запасів

Розрахунок площі контурів та об'єму запасів з детальністю до 1-5 м на основі інтерпольованих даних, з урахуванням геологічних обмежень та бортового вмісту корисного компонента.

5

Валідація та оцінка точності

Перехресна перевірка моделі з точністю 85-95% шляхом порівняння з контрольними даними, аналіз похибки та невизначеності оцінки запасів для родовищ зі складною геологічною будовою.

Переваги та недоліки геостатистичного методу

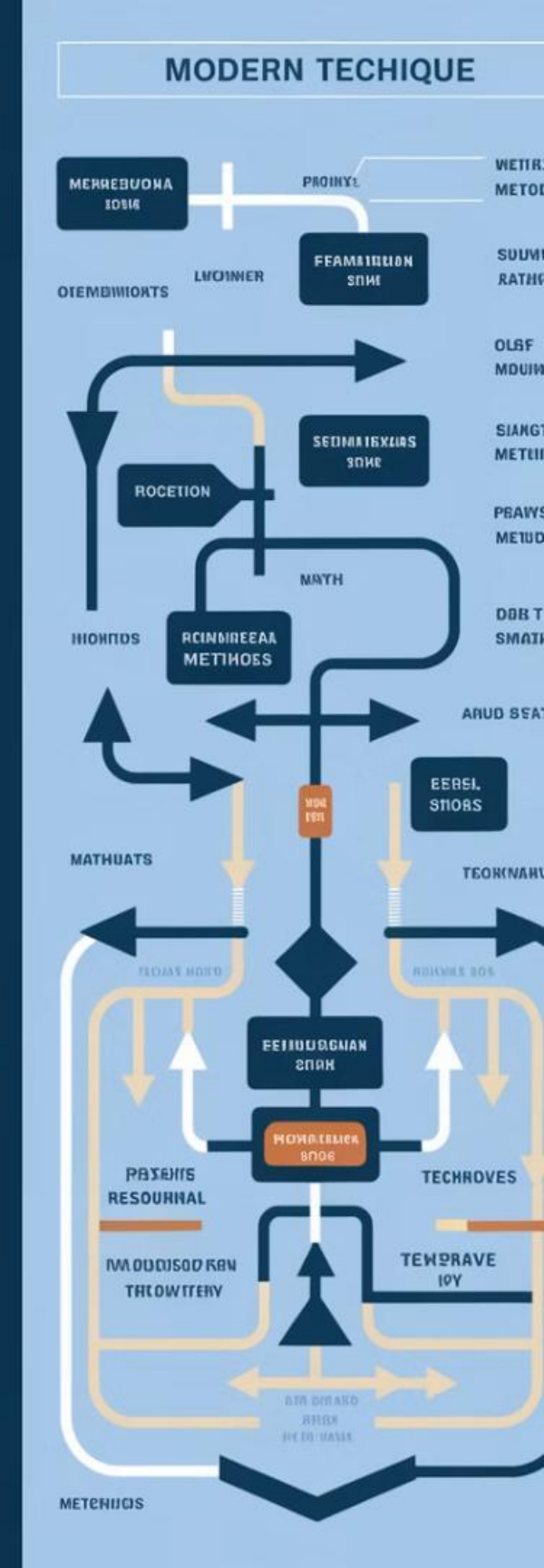
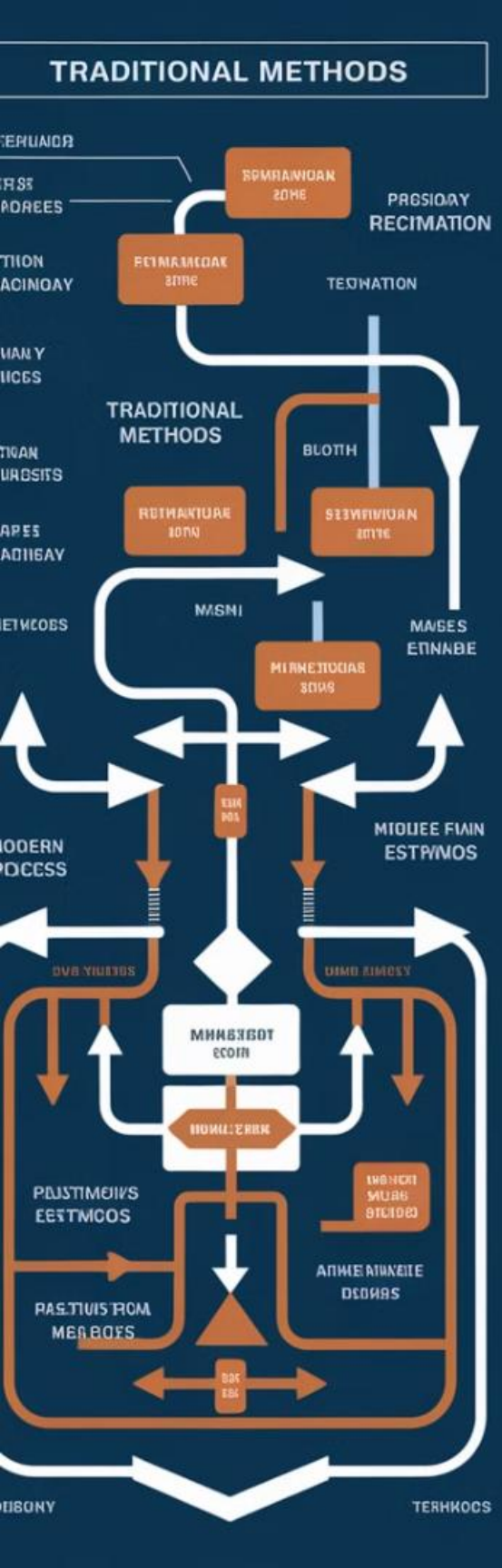
Переваги

- Висока точність для складних рельєфів
- Можливість прогнозного аналізу
- Мінімізація впливу випадкових похибок
- Оцінка достовірності результатів
- Врахування просторової кореляції даних

Недоліки

- Потреба у великій кількості вихідних даних
- Складність реалізації
- Високі вимоги до обчислювальних ресурсів
- Необхідність спеціальних знань
- Складність інтерпретації результатів

Порівняння методів визначення площі контурів запасів

Метод	Точність	Швидкість	Вартість	Складність
Графічний	Низька	Низька	Низька	Низька
Аналітичний	Висока	Середня	Низька	Середня
Планіметричний	Середня	Середня	Середня	Низька
ГІС-метод	Висока	Висока	Висока	Висока
Фотограмметричний	Висока	Висока	Висока	Висока
Лазерне сканування	Дуже висока	Висока	Дуже висока	Висока
Геостатистичний	Дуже висока	Середня	Висока	Дуже висока